

העקיבות הפחותה ביותר. דבר זה יש גם במישנות הפוליטית. אף שרואה הוא את שמירת הייחודים כאחת התכליות של הארגון המדיני, מדבר הוא על תופעת המלחמה בשויון־נפש יחסי. אין הוא מעורר את השאלה שמא אשמת המלחמה אשמת המדינה היא, ושמא מלחמה היא פעולה המנוגדת לתכלית המדינה. הוא מסתפק בהכחנה בין מלחמת התגוננות ומלחמת התקפה ומסיק כמה מסקנות בנוגע לדיני החוק הטבעי במקרים אלה, אך אינו עומד על שרשה של המלחמה המשמשת תופעת־לואי של המדינה מדורות. בכל זאת מעניין, כי רומז הוא בתבונה מעשית טיפוסית על התנאים שבהם תימנע המלחמה: „כי במקום שיש כוח בעל סמכות עלי אדמות, שאפשר לפנות אליו למען ישפוט משפט־צדק, שם מן הנמנע הוא שימשך מצב המלחמה, ואותו כוח יכריע שם בסכסוך. אילו מצוי היה בית־דין כזה, או מוסד עליון אחר על־אדמות, המוסמך לשפוט בין יפתח ובין בני עמו, לא היו מגיעים בשום פנים לידי מצב של מלחמה“ (עמ' 19). אלא שבנקודה זו, ביחסים בין־מדיניים, לא היתה עדיין התקדמות של ממש מימי יפתח הגלעדי ועד ימיו של לוק, ומימיו של לוק ועד ימינו.

במדרון התלול

גרדה לופט

The Steep Places by Norman Angell, Hamish Hamilton, London 1947.

השם נורמן איינג'ל מוכיר לרוב רובם של המשכילים את הפאציפיזם. אם תשאל קורא מקוראיו הרבים מה הן דעותיו של הסופר הזה, תשמע שזהו אחד המתנגדים המובהקים למלחמה. לפרקים תתלווה לכך נימה של גלוג על השקפה שאינה „ריאליסטית“. אך עיקר הישגו של איינג'ל בספרו „האשליה הגדולה“, אשר עורר ויכוחים סוערים בזמנו, לא היה בהטפה נגד המלחמה, אלא בהוכחה מדעית, שהמלחמות אינן כדאיות מבחינה משקית. התשקפה הזאת נתקלה באי־הבנה וכתתנגדות רבה בחוגים רחבים, ואין להתפלא על כך. הרי היא בניגוד לרגשותיו הרגילים של אדם מן השוק. המפסיד בקרב, מקובל לחשוב, חוקה שיפסיד גם מבחינה תמורת. אבל מי שידו על העליונה, ובכוהו להכתיב תנאים למנוצח ולנצל את אוצרותיו, הרי שכרו מובטח. הן ראינו גם ראינו מדינות שגדלו ועצמו במלחמות.

בדברים אלה, וכיוצא באלה, קידמו את ספרו הישן של איינג'ל „האשליה הגדולה“. והנה עברה מלחמת העולם השנייה, הבריטים ניצחו בה, ונצחונם

בהגבלת השלטון באופן עקרוני כזה הציב לוק את הבסיס למדינה הליבראלית. כי מדינה ליבראלית היא זאת הטוענת, כי גם לשלטון של רוב דימוקרטי אין זכות מוחלטת ביחס ליחיד; כי יש שטחים (ושאלה נפרדת היא אילו הם) שהם בגדר סמכותו של היחיד, אף אם יהא מנוגד בהם לציבור. לוק לא מיצה ניסוח זה עד הקצה, ולא הסיק את כל המסקנות מהנחותיו; אך עצם הגבלת סמכותו של השלטון המדיני באופן עקרוני משמשת בסיס למדינה הליבראלית האומרת: אלו תפקידי המדינה, ומעבר להם תחומי של היחיד, ותלילה לה לזו שתחרוג מגדרה ותפגע ביחיד, כי הוא התכלית והיא האמצעי בלבד. לוק אינו מדגיש עדיין את היחיד במידה הראויה לגישה הליבראלית, והוא מסתפק בניסוח זה: „אף במלוא היקפה, מוגבלת סמכות המהוקקים כדי סובת־הכלל של החברה. כוח־סמכות זה, תכלית יחידה לפניו והיא שמירה על קיומם של בני־אדם, ועל כן אי־אפשר בשום פנים שיהא זכאי להשמיד את הגתניס, לשעבדם או לרוששם במתכוין“ (ע' 122).

לוק נותן אמון רב באדם ומכאן אמון הרב בשלטון שיבטא את רצונו של הרוב, היינו בשלטון הדימוקרטי. אמון זה באדם מתבטא בדברים כגון אלה: „אולם הואיל ואין להניח שיצור בעל־שכל, כשהוא הפשי, יקבל על עצמו את מרותו של אחר כדי שהלה יזיק לו“ וכר' (עמ' 150). — והלא ראינו כמה וכמה דוגמאות שמרבית העם מוסרת את השלטון בידי אדם שיוזק לה: הדוגמה הקלאסית בדורנו הוא היטלר, ויש גם דוגמאות אחרות. מסתבר שאין לסמוך תמיד על שכלו של האדם הפפשי, כי גם מי שמכונה הפשי נתון להשפעות של אחיות־עינים, מושפע מסיס־מה מלהיבה, מנאום משכנע ונמלץ — ושכלו גם ונחבא אל הכלים, הדימוקרטיה אינה בהכרח שלטונה העצמי של בעל־יתבונה, אלא הוכל גם להיות היגררות המונית אחרי להטיהם של דמוגוגים ו„מנהיגים“. דומה כי סופט, שחיבר את ספרו „מסעי־גוליבר“ שלושים ושש שנה אחרי חיבורו זה של לוק, היטיב להכיר ממנו את טבע האדם: הוא רואה באדם מין חיה אכזרית הרחוקה מאוד ממחשבה והמבלה את ימיה במריכה ומדון, ללא כשרון לחיים חברתיים ולבחירת מנהיג טוב. שאלתה הגורלית של הדימוקרטיה היא, התצליח להקים ולחנך חבר אזרחים שיהיו בעל־יתבונה וכוח־שיפוט בעיני ציבור, ושיוכלו להסדיר ולנהל את עניני המדינה מתוך ידיעה צלולה ולא מתוך המלחכות עיוורת או בורות מסונורת, טעמה של הדימוקרטיה טמון בטיבו של העם השליט.

בין הוגי־הדעות הגדולים לוק הוא אולי בעל־

עולם (וערב שלישית?) נקודת-מוצאו בעובדה הידועה, שטבע האדם לא נשתנה בעוד שכוחות-ההרס שבידו גדלו במידה מבהילה. כיום מולידות איפוא „הטעויות הישנות סכנות חדשות“. אך הסכנה היא לא בלבד — ואולי לא בעיקר — בכוח-ההרס הענקי של הנשק האטומי. היא טמונה בעיקר בתגובותיה ובדרכי פעולתה של הנפש האנושית. הנפש הזאת פועלת בדרכים ידועות, ובלשונו של איינג'ל: „לא עובדות מדריכות את האדם, אלא דעות, והתלהבותו המוסרית מתעוררת למטרות בלתי-מוסריות“. איינג'ל מתאר את ולולם של בני-אדם שלמדו ושנו בעובדות, את השפעת הרגשות על שיקול-הדעת, את ההתרגשות שלא במקומה ולשם מטרות בלתי-מוצדקות, כללו של דבר, את הכשלון המוחלט של החינוך בדורנו.

באיזו מידה באמן הוא התיאור נוכל לבדוק יום-יום בהקשיבנו לויכות על נושאים פוליטיים כלכליים, בין אם ויכוח זה מתנהל במכונית ציבורית בתל-אביב ובין אם הוא באולם של אסיפת האומות המאוחדות בפאריס. לא העובדה היא הקובעת, ובודאי לא הצדק, שאפשר להגיע אליו רק מתוך ניתוח זהיר ובלתי משוחד של עובדות ודעות. קובעת היא ההרגשה, תאות הנצחון, הזלזול בעובדות, הנטיה לשנות את השיבותן ומשקלן, ולהתווכח לא לשם ליבון הכעיה אלא על מנת להכות את המתנגד — קיום אלה אופייניים למהלך המחשבה בדור זה, ביתוד בתחום המדיני והחברתי. והן זהו הדור אשר זכה שחינוכו יקפץ יותר אנשים מכלל דברי ימי עולם... הן עוד לא היו מעולם אנשים רבים כל כך היודעים קרא וכתוב, ואף מספר הספרים, הספריות, ההרצאות, האוני-ברסיטאות העומדים לרשות ההמונים עצום הוא לעומת אפשרויות ההשכלה בתחלת המאה הזאת. לא די, כנראה, לתת לאנשים את האפשרות ללמוד. אפשר כנראה „לדעת הכל ולהבין לא-כלום“. הסכנה שבמצב זה גלויה לעין: הוא מביא לידי מלחמות ומאיים על החופש — כי „החופש לא יוכל להתקיים אם אין קיום לתבונה“.

עד כאן ניתוחו של איינג'ל את טבע האדם בתקופת האטום. בחלקו השני של הספר הוא בוחן את תפקידי כוחי-השלטון בהכרתה של חירות, גם בתחום זה חל שינוי רב מאותו זמן, שמטרת אנשי המדע בהכרתה היתה צמצום הכוח והשפעת המדינה בחברה האנושית. גם הליבראלים מודים עתה, שמבלעדי השימוש בכוח, או באין אפשרות להשתמש בכוח, אין קיום לחברה האנושית. אך השאלה נשאלת: לאיזו מטרה ישתמשו בכוח, את מי עתיד כוח זה לשרת? לפי הגדרתו של איינג'ל „הכוח צריך להיות ערב לתבונה“, שאם לא כן, לא תהיה לתבונה האפשרות להשפיע. כאן

מכריע כל כך, שהגרמנים „נכנעו ללא תנאים“, והתוצאה? כלום בריטניה עשירה היום משהיתה קודם? הכל יודעים שאנגליה עמדה לפני פשיטת-רגל זמן מה אחרי סוף המלחמה, ושגם היום היא שרויה עדיין בדוחק כלכלי קשה, אף על פי שמצבה נשתפר במקצת עקב התאמצותו של העם הבריטי ובזכות המלוות של ארצות-הברית. גרמניה המנוצחת אינה לגבי אנגליה מקור לניצול ולהכנסה, ואם יסען הטוען שמקור המצוקה האנגלית אין לבקשו בחזיון המלחמה אלא בירידת האימפריה, הרי יש להזכירו שגם ירידת האימפריה היא, במובן מה, תוצאה של מלחמות העולם, ואף המצוקה בבריטניה עצמה היא, בעיקר, פרי ההרס המלחמתי. אין ספק כי העולם כולו, ובתוכו אמריקה העשירה התחזקה, הוא כיום עני יותר, סובל במידה יתרה מרעב וממחסור, מכתחלת המאה. יש לנהוג איפוא מנהג כבוד כדעותיו של אדם, שהוכיח לפני שנים רכות שאין המלחמה עסק מכניס, אפילו לא למנצח.

בסקרנות ובציפיה: אנו קרבים איפוא לספרו החדש של נורמן איינג'ל, שהרי אפשר לקוות שנמצא בו מחשבה עצמאית וביטוי לרוח בלתי-תלויה. נאמר מיד שתוחלתנו לא לשוא, הספר מציע חומר רב למחשבה ומוסיף על הויכוח הפוליטי והסוציולוגי השוטף כמה רעיונות חדשים וחשובים. לא קל לקרוא את הספר, כי הוא מקיף בעיות רבות, והגישה אליהן אינה רגילה וכמקרים רבים גם מפתיעה. אך אפשר ללמוד ממנו הרבה.

שם הספר מרמז על המעשה שהיה, לפי הברית החדשה, בסביבות גדרה שבדרום-מזרחו של ים כנרת: „ויהי כבואו אל-עבר הים אל-ארץ הגדליים ויפגשהו שני אנשים אשר דבקו במ רוחות רעות יוצאים מתי הקברות ופניהם זועפים עדי-מאוד עד אשר לא יוכל איש לעבור בדרך ההוא מפתח... ועדר חזירים רבים היה רועה שם מרחוק להם, ויתחננו-לו הרוחות לאמור: אם גרשנו אתה אומר שלחנו בעדר החזירים, ויאמר להם לכו ויצאו ויבואו בעדר החזירים והנה כל-העדר שטפו במורד אל-תוך הים ויאבדו במים.“ (מתיא ח' כ"ח). די לקרוא עתון אחד בימינו, ותהא ארצו ולשונו מה שתהיה, כדי להבין כי השם הולם את מצבנו הבינ-לאומי. נורמן איינג'ל בא לחקור, איך הגענו לשפת התהום המאיימת לבלוע את תרבות ימינו. בהתחלה הוא קובע את ארבע התמורות הגדולות המציניות את השעה: המצאת הנשק האטומי; החלשת האימפריה הבריטית; עליתה של רוסיה עם שימושה בנשק האידיאולוגי של הקומוניזם; ועלית ארצות-הברית למדרגת מעצמה עולמית.

ניתוח מצב העולם בשנים אלה אחרי שתי מלחמות

מדרגת חיים גבוהה יותר מזו שברוסיה. ובכל זאת אותה טענה מניין? האם היא פרי הצלחתה של התעמולה הרוסית או פרי מצפון לא־טהור והרגשה מוצדקת כי אמנם יש ויש צורך בתיקונים בסדרי החברה והמשק המערבי?

ההצעות הסופיות של איינגל סובכות על שני נושאים עיקריים: היהסים בין בריטניה לאמריקה ופיתוח האימפריה הבריטית. המחבר קובל ששני העמים, אשר נלחמו שכם אחד בשתי מלחמות, ולהם תפיסות־חיים דומות מכמה בחינות, ואף אינטרסים משותפים, באים לידי מריבות תמידיות ולידי חוסר הבנה הדדי בתחומים רבים. (דרך אגב, שמו של בן הכס מופיע בקשר לזה כמה פעמים). מעניין הדבר שאיינגל אשר מחצתו הליבראליזם, ובא־נהאם, אשר מולדתו המארכסיים והקומוניזם, מגיעים, בעיקרו של דבר, לאותה המסקנה, והיא שתביעת השעה היא קר אופרציה הדוקה בין שני העמים האנגלו־רססיים משני עברי האוקיינוס. בא־נהאם אמנם הרחיק לכת, בתבועו פדראציה של אמריקה וקהלית העמים הבריטית כצעד ראשון לקראת פדראציה עולמית. איינגל מסתפק בדרישה לשיתוף פעולה ומוסיף לכך את תכניותיו לפיתוח השטחים הגדולים הנתונים גם היום, אחרי צמצום האימפריה, לתשפעה הבריטית. סבור הוא שעוד לא עלה הכורת על האימפריה. שעדיין יש אפשרויות גדולות לפנינו, אם רק תדע לפתח אותם שטחים נרחבים בחלקי העולם השונים. נימוקו ונחמתו שבתנאים המודרניים של תחבורה מהירה קל יותר לרכז תכניות פיתוח נרחבות מלשעבר.

נכנס איינגל לויכוח הנטוש עתה בכל הארצות, הוא הויכוח בין המחשבה הרוסית־המנורחית והמחשבה האנגלו־רססית־המערבית. חלק זה של הספר מיועד ביוחד לקהל האנגלי. לפנינו נסיון לתאר את דרך המחשבה והתעמולת הקומוניסטית. אין חידוש רב בסקירת הקפיצות הפוליטיות של המפלגה הקומוניסטית בשנים האחרונות, למן חוזה ריבנטרופ־מולוטוב עד לימינו אנו. עניינה יש בחיזור התמורות בהלכי־הרוח של מנהיגי השמאל הבריטי. איינגל מביא שתי פסקאות מדבריו של הארולד לאסקי. לשעבר היה לאסקי משווה את התנועה הבולשוויסטית לנצרות הקדומה על כל המסקנות הנובעות מהשוואה כזו. לא יצאו ימים מרובים ולאסקי פסק שהשיטה הקומוניסטית „מביאה להשחתת הלב והמוח ומזוללת בתבונה ובאמת”. אמנם איינגל מזכיר שהפסקה על הנצרות נאמרה על רוסיה והפיסקה השניה נאמרה על המפלגה הקומוניסטית הבריטית, אך אין ספק שהתמורה אשר התבדל בין שתי הפסקאות מציינה אופינית היא להתפתחות הרעות המדיניות בימינו.

איינגל מתריס כנגד נימוק שגור בפי מנהיגים מתקדמים בעולם המערבי הנוהגים להכריז: לא נצליח במלחמה עם הקומוניזם אלא אם נבטיח למעמד הפועלים בארצותינו תנאים טובים כל כך, שלא יתגעגעו כלל על המשטר הרוסי. הטוענים כך מניחים, כנראה, שהפועל האמריקני או הבריטי חי ועובד בתנאים גרועים מאלה של הפועל הרוסי ותפוקת המשק המערבי קטנה מהתפוקה במשק הרוסי. אך שתי ההנחות מוטעות. הפועל המערבי, מכל מקום, נהנה

בשולי החוברת

קארל י. פרידריך הוא פרופסור למשפט השלטון באוניברסיטה של הארווארד בארצות־הברית. הוא מחברם של כמה ספרים, בהם הספר על שלטון קונסטיטוציוני ודימוקראטיה (1942) וכן השלום הבלתי־נמנע (1948). בספר זה האחרון הוא דן בסדר־עולם על־פי התוק. פרופ' פרידריך הוא מטובי הידידים הנוצרים שעמדו לציונות באמריקה.

„מדע ותעשית במדינת ישראל” הוא ראשון לסדרת שני מאמרים. פרופ' ר. סמואל, המרצה בתכנית בחיפה משנת 1937, עקב אחר תהליכי אינדוסטריאליזציה לא בארץ אחת בלבד. בשנות 1930—1936 הורה פסיקה באוניברסיטה של אליגאר הסמוכה לרלהי שבהודו. בתקופת המלחמה האחרונה הרצה במכון לטכנולוגיה בשיקאגו ואז ניתן לו לעמוד מקרוב על מאמץ־התעשית המלחמתי של ארצות־הברית.

מאמרו של פנחס לוביאניקר יוצא בעקבות דבריו במועצה האחרונה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל. דבריו של ב. כצנלסון, שלא נתפרסמו קודם, הם מתוך שיחתו עם מדריכי נוער ובעקבות דבריהם על הגולת. הדברים נאמרו על הר הכרמל ב־6 ביוני 1944.

גידו פיובנה הוא הוגה־דעות איטלקי ודבריו נתפרסמו קודם ב־לֶאָ טאן מודאָרן הצרפתי. בקרתו העזה והנוקבת מעמידתנו על כשבשונם של דברי ימי איטליה בנמנו ומעוררת מחשבתנו לא על איטליה בלבד.

בחוברת הבאת יבוא המשכו של „בתחלה היתה זו מוסיקה”. הפרקים הם מתוך ספרו של ר' בנימין, התולך ונשלם בידו, „שעות עם טולסטוי — ועם אחרים”.